

van Luxemburg (1683-1684) behandeld. De Eerste en Tweede Wereldoorlog zijn daarentegen sterk oververtegenwoordigd. Krijgsoperaties uit die beide oorlogen nemen meer dan de helft van de ongeveer 175 bladzijden in beslag. Daarbinnen is dan weer het relaas van de doorbraak aan de Maas bij Dinant op 13 mei 1940 zeer omvangrijk (26 bladzijden). Overigens maak ik uit een opmerking in de bibliografie op, dat deze laatste tekst in belangrijke mate is ontleend aan een eerdere publicatie van De Vos.

De teksten zelf van de capita zijn wisselend. Soms heel leesbaar en van goede kaarten en illustraties voorzien. Maar af en toe ook door een overmatig technisch taalgebruik voor een niet gespecialiseerde lezer nauwelijks te volgen. Ook niet alle kaartjes zijn even adequaat. Op die bij het stuk over de forten van Luik in augustus 1914 komen bijvoorbeeld enkele in de tekst genoemde plaatsen niet voor. Andere zijn weer zo vol met pijlen dat men door de bomen het bos niet ziet. De heel kort gehouden context is soms weinig trefzeker geformuleerd. De latere koning Willem I wordt bijvoorbeeld in 1794 als kroonprins aangeduid. Maar er zitten ook verrassende opvattingen bij, die zekerde moeite van het overwegen waard zijn, zoals de mening dat het Duitse Ardennenoffensief in 1944 de oorlog 'veeleer korter dan langer' heeft gemaakt.

In ieder geval voor het Noorden bevat de lijst van veldslagen en belegeringen eveneens een aantal eigenaardigheden. Zo wordt Brielle 1572 als overwinning prematuur toegeschreven aan Willem van Oranje, 'stadhouder van de Republiek der Verenigde Provinciën'. Twee belegeringen van Leiden moge technisch juist zijn (al is het overdreven), maar om bij de tweede 'de bevolking van Leiden met behulp van de Geuzen' als verliezer aan te wijzen is toch onjuist, zelfs als bij ongeluk de volgorde zou zijn omgekeerd. Waarom bij Sluis alleen een beleg in 1794 wordt vermeld, is al evenmin duidelijk. Het opgenomen beleg van Delfzijl in 1814 (met 'Willem I, koning der Nederlanden' als winnaar!) was mij onbekend en heb ik in geen enkel naslagwerk zo gauw kunnen vinden. Ik hoop maar dat de lijst van het Zuiden, met de geschiedenis waarvan ik minder vertrouwd ben, minder missers bevat.

Ondanks deze bedenkingen heb ik juist vanwege allerlei details met veel genoegen in dit prachtwerk zitten lezen. Hoogtepunt: ik weet nu dat Franz-Ferdinand in juni 1914 te Sarajevo werd vermoord met een Belgisch FLN-pistool.

J. C. H. Blom

D. Lamarcq, M. Rogge, ed., *De taalgrens. Van de oude tot de nieuwe Belgen* (Historische reeks Davidsfonds XXIX; Leuven: Davidsfonds, 1996, 254 blz., Bf795,-, ISBN 90 6152 960 3).

Deze bundel is een uitvloeisel van een tentoonstelling in het Provinciaal archeologisch museum van Zuid-Oost-Vlaanderen-site Velzeke rond het werk van de linguïst Luc van Durme over ontstaan en evolutie van de taalgrens in het huidige België. Gekozen is voor een multidisciplinaire aanpak: historicus Danny Lamarcq, archeoloog Mare Rogge en genoemde linguïst nemen elk een aantal hoofdstukken voor hun rekening waarin ze vanuit hun eigen wetenschapsveld de Germaans-Romaanse respectievelijk Vlaams-Waalse taalgrens bestuderen, een toe te juichen keuze.

Bij wijze van inleiding beschrijft Lamarcq in hoofdstuk 1, 'Een Belgisch Babel. Het taalgrensonderzoek vroeger en nu' (9-19) de verschillende invalshoeken in de historiografie: een statische visie op de taalgrens aan het eind van de negentiende eeuw wordt in het interbellum opgevolgd door een visie die meer aandacht heeft voor het dynamische karakter van deze grens. Naast de na de Tweede Wereldoorlog opkomende historische visie komt rond 1960 de nu leidende

linguïstische visie van Maurits Gysseling. De bijdrage van de archeologie aan het taalgrensonderzoek komt pas in hoofdstuk 2 aan bod.

In dit hoofdstuk, 'De taal van de oude Belgen' (21-48) van Luc van Durme en archeoloog Guy de Mulder, wordt aandacht besteed aan het archeologische en het taalkundige onderzoek naar de Romaans-Keltische en Germaanse invloeden in België tot het begin van onze jaartelling. Daarbij worden geschiedkundige bronnen als de antieke literatuur evenwel niet genegeerd. Na een puur linguïstisch relaas in hoofdstuk 3 van Van Durme, getiteld 'De erfenis van Rome (van Caesar tot Antonius Pius, 57 vóór-160 na Chr.)' (49-58) volgt Gallo-Romeins archeoloog Rogge in een viertal hoofdstukken (59-157) het ontstaan van een taalgrenszone in Midden-België tot het jaar 511. Met name diens aantekeningen over het gevaar van overinterpretatie van archeologische gegevens en correctie daarvan met behulp van historische bronnen zijn interessant; Mare Rogge blijkt een kritisch wetenschapper te zijn.

Dat geldt helaas minder voor de inspirator van deze uitgave, Luc van Durme. In voor de leek nauwelijks te begrijpen linguïstisch jargon beschrijft hij de vroegmiddeleeuwse tweetalige zone in België. Daarbij steunt hij zwaar op Maurits Gysseling, wiens leven op bladzijde 175 hagiografisch beschreven wordt. Op welke literatuur Van Durme daarnaast steunt, is moeilijk te achterhalen: als enige kennen zijn hoofdstukken geen eindnoten en in de bibliografie (235-253) ontbreken de literatuurvermeldingen voor de hoofdstukken 8 en 9.

De bedoeling van hoofdstuk 8 blijkt alleen uit de titel, 'Een andere taal, een andere wereld' (164-172). Uit losse aantekeningen over onder andere de Lex Salica en veenlijken (geïnterpreteerd als mensenoffers aan de goden, wat mijns inziens zeer discutabel is) komen de Germanen, de voorvaders van de Vlamingen, naar voren als koddige (want wetten tegen bijvoorbeeld belediging kennende) en onmenselijke (want mensen offerende) types. En dat kan nauwelijks de bedoeling van Van Durme zijn, want met name zijn hoofdstuk 9, 'Van taalgrenszone naar taalgrens' (173-186), staat bol van diep gekrenkte Vlaams-nationale trots. Zo wordt het 'Vlaams gebiedsverlies' in de tegenwoordig Franse en overwegend Franstalige departementen Pas-de-Calais en Nord beschreven als een groot historisch onrecht, de Vlamingen in de Middeleeuwen aangedaan.

Geheel anders van karakter zijn de laatste twee hoofdstukken, van de hand van de historicus Lamarq. Hij gebruikt voornamelijk historische bronnen voor een thematische beschrijving van de ontwikkeling van de taalgrens in de hoofdstukken 11, 'Pour les Flamands la même chose. De taalgrens als sociale grens' (196-205) en 12, 'Goudsmeden en loodgieters. De taalgrens als politiek hangijzer' (206-222). Laatstgenoemd hoofdstuk is toegespitst op de negentiende en twintigste eeuw: pas vanaf het einde van de achttiende eeuw wordt de taal gebruikt als politiek bindmiddel in de natiestaat en pas vanaf 1814 wordt een taalpolitiek gevoerd. Lamarq is erin geslaagd deze sterk gepolitiseerde en van sentimenten doortrokken kwestie op niet-nationalistische wijze te beschrijven, een prestatie op zich. Daarbij slaat hij wel de zeer gevoelig liggende taalstrijd tijdens de beide wereldoorlogen over.

De auteurs van het besluit (223-234) worden niet vermeld, maar, gezien het nauwelijks nog ingaan op het linguïstische taalgrensonderzoek, betreft het waarschijnlijk de redacteurs Lamarq en Rogge. Hier keert het boek terug naar zijn archeologische oorsprong: alleen het ontstaan van de taalgrens in het huidige België vanaf de prehistorie tot de vroege Middeleeuwen wordt samengevat, over de ontwikkelingen tot in onze eeuw wordt nauwelijks nog gerept. Niettemin is het een waardige afsluiting van deze boeiende en, met uitzondering van twee hoofdstukken van Van Durme, zeer leeswaardige bundel.

J. R. M. Magdelijns, e. a., ed., *Het kapittel van Lebuinus in Deventer. Nalatenschap van een immuniteit in bodem, bebouwing en beschrijving* (Deventer reeks; Nieuwegein: Arko, 1996, 357 blz., ISBN 90 72047 31 1).

Rond 1130 verrees aan de rand van het Deventer kapittelgebied een poortgebouw dat nu als Sandrasteeg 8 een fraaie reputatie heeft: het oudste stenen huis dat in Nederland nog overeind staat. Het verslaat zijn concurrenten uit Utrecht (een gebouw aan het Wed) en Zutphen (de proosdij) met ongeveer een halve eeuw. De ruim 800 jaar geschiedenis van het huis telt echter slechts vier gelukkige eeuwen. Al in 1284 werd de poort tot een kapel verbouwd¹. Kapel van een proosdij is een fraaie bestemming, maar vanaf ongeveer 1332 was de proost slechts zelden te Deventer en al werd zijn woning wel eens voor vergaderingen gebruikt, en al resideerde er van 1560 tot 1565 de kortstondig fungerende Deventer bisschop, het grootste deel van de tijd stond het huis leeg. De zestiende en de zeventiende eeuw brachten meer leven in de brouwerij: allerlei hoge militairen verbleven in het proosdijcomplex, en in 1669 kocht een rijke ritmeester, De Sandra, het gebouw van het stadsbestuur. Nette dames en heren bewoonden het complex tot 1930, toen de gemeente het erfde. Het was de bedoeling van de erflater dat er een school of een museum gevestigd zou worden, maar de gemeente koos ervoor het complex te laten verkrotten. Pas in 1979 begon een uitgebreide restauratie, de aanleiding voor het verschijnen van dit boek. Maar tot nieuwe glorie leidde de verbouwing tot kamerbewoning voor voormalige krakers niet — laat staan tot de vestiging van een museum of een andere publieke functie.

Sandrasteeg 8 was een onderdeel van de proosdij, de proosdij een onderdeel van het kapittel en het kapittel hoorde bij Deventer. Over al deze samenhangen verscheen een somtijds tot wanhoop stemmende bundel. De redactie heeft niet kunnen besluiten waar het boek over gaat: een gebied (wat gebeurde er vanaf de prehistorie in het gebied rond de Sandrasteeg?) of een thema (plaats en structuur van het Deventer kapittel). Nu wonen die twee vragen wat ongemakkelijk in één band, en al was volgens de inleiding (8) 'einddoel... de historie van de proosdij en het kapittel waarvan de proosdij onderdeel uitmaakt te beschrijven', een duidelijke vraagstelling ontbreekt. Het boek mag dan 'een proeve van een... symbiose' tussen de bijdragen vanuit vele disciplines zijn, en de hoofdstukken mogen dan 'alle bij het zelfde verhaal' behoren, de lectuur bevredigt het meest wanneer men de bundel ziet als een aantal bijdragen over stadskernonderzoek, met diepgravende excursen naar de stadsgeschiedenis.

Aan de bundel werkten veertien auteurs mee, en de redactie heeft ervoor gekozen 'het eigen karakter van elk deel en elk hoofdstuk' te handhaven (8) — inderdaad zijn de opstellen zeer verschillend van karakter, waarbij met name een aantal zeer specialistische archeologische bijdragen in het oog springen.

De bundel bestaat uit vijf delen. Deel I is gewijd aan het kapittel in Deventer. In drie artikelen schetst het opkomst, bloei en ondergang van het kapittel dat daarbij in het kader van de Utrechtse geschiedenis geplaatst wordt. Het laatste artikel loopt al vooruit op deel II over het kapittelgebied. Th. A. Spitzers beschrijft de 'nederzettingsontwikkeling van Deventer tot 1200' van de bronstijd af, al is er pas aan het eind van de achtste eeuw sprake van een nederzetting (92). Deventer zou een kolonie kunnen zijn van uit Dorestad uitgeweken 'Friese' handelaars, zo meent Spitzers op grond van het archeologisch materiaal (94). Maar ook in de tiende en elfde eeuw telde Deventer nog niet meer dan zo'n zestig huizen. Die huizen plus het kloostercomplex zouden binnen de door de auteur hypothetisch opgeworpen omwalling gepast hebben. De twaalfde eeuw bracht verstedelijking, en de auteur doet een fraaie poging de twaalfde- en dertiende-eeuwse stadsplattegrond te reconstrueren (99 en verder). Waar de kanunniken en hun gebouwen zich in de stad bevonden beschrijft K. van Vliet in 'De plaats van het kapittel in de stad'. Intrigerend is dat in de tweede helft van de veertiende eeuw de kanunniken huizen buiten het claustrum